

DVAJSET DNI V EVROPI

J U Š K O Z A K

V tistih vročih junijskih dneh je bilo lansko leto v Evropi mirno in varno. Že dalj časa se ni nič zgodilo. Španija je tako rahlo privezana na Evropo, da se je komaj še vedelo, kako je vroči kastiljski veter obrnil list zgodovine. Zaradi Wiener-Bank-Vereina se niso ljudje več plašili, ker pač ni kazalo, da je bolezen simptomatična. Lavalovo ime še ni brnelo v antenah, aeroplani še niso prenašali zlata. Hooverove rakete nad Nemčijo so med Francozi vzbujale nejevoljo, toda v iluminiranih tresorih Donatbanke je brezskrbno počival patriarhalni angleški funt. Le ruski dumping je kakor bliskavica v poletnih nočeh vznemirjal ozračje. Človeškemu duhu pa je bilo vselej tesno, kadar se je čutil trdo prikovanega.

Ljubljana je živela svoje življenje. Arhitekti, inženjerji, vrtnarji, delavci so mrgoleli ter gradili po mojstrovih načrtih nove mostove, odpirali nove prospekte. Sredi mesta je rasel nebotičnik, vertikalna novega časa. In vendar obrazi niso bili bog vedi kako zadovoljni. Ljubljanski meščan je individualist ter kritično motri izpremenljivosti časa. O tem času se v Ljubljani mnogo šušlja in prisluškuje. Svoje dni so Penati kaj vedeli, zdaj pa so se živahne literarne bratovščine, v katerih se je precejalo vse življenje, čudno razteple in kar nekam mrko sede po dva, po trije pri Mucu ali v Operni kleti. Ob poznih urah pa srečavaš bolj pogosto kot kdaj nemirne samotarje, ki so vžgani za srečo človeštva in se trudijo, da bi za meglenimi obzorji odkrili solnčne poljane.

Nekaj dni pred odhodom sem se sešel s čudaškim znancem, ki se redkokdaj podnevi prikaže v mestu. Zavila sva za vodo in hodila nekaj časa molče. Nenadno se je ustavil in posmehljivo vprašal: „Pojdeš na kolonijalno?“ Pritrdil sem, da se nazaj grede ustavim v Parizu. Strupeno se je zasmel: „Le vprašaj prvega zamorca, ki ga srečaš, kako se počuti, odkar ga je abe Sieyès naučil nositi cilinder in frak?“ Tako se je razgrel, da me v poznih urah, ko sva se razhajala, niti slišal ni več. Kakor

sva midva hodila za vôdo, so bržkone še drugi hodili tisto noč, morda tam gori v Tivoliju ali kje doli na Bregu. Ko sem se vračal po nabrežju in so v jutranjem somraku zdehaje čivkali vrabci v lipah, se me je pričelo pollaščati nestrpno koprnenje, da bi stopil v tuje ulice, med docela neznane ljudi.

Nekaj erotičnega je v tistih občutkih, s katerimi se človek odpravlja včasih na pot. Obhajajo ga čudne slasti, da bi se potopil v daljine, se opojil od zraka, ki ga veter zanaša iz tujih zemlja, da bi se v večernem somraku izgubil med valujočimi množicami ter občutil utripanje neznanih src. Človek se komaj zaveda, o čem vse premišlja, kadar ugiba, kako bo stopil v mesta, ki jih je doslej poznal le iz potopisov in romanov. Kaj bo občutil pred stavbami in podobami, današnjemu človeku že pravljličnimi, kot so egipčanske piramide? Domišlja si, da bo tesno ob tujcu vsaj za hip postal član velike družine zemeljskih črvov. In vendar se naposled vrača z medlimi slutnjami tiste nove realnosti, za katero se pehamo na življenjskih potih v edino žarišče, kamor nas je centripetalna sila priklenila, v domačijo.

I

Frankfurtski rubini. Nad Možakljo so pričele utripati svetle zvezde, noč je zagrinjala planine in hiše pod njimi, vlak je bruhal iskre v temo. Potniki so pogleli. Godilo se mi je, kakor vselej na vožnji, spanec lovim za rep. Domišljal sem si, da spim. Pa sem se v dremavici ves čas ukvarjal s spomini na najljubše igrače v mladosti. Spredaj stroj, zadaj vozovi. Cele dni smo se plazili po tleh in sestavljali prožne tirnice, katerih je bilo vedno premalo, da bi mogli sestaviti veliko, zamotano mrežo po vsej širni zemlji. Fantazija si je izmišljala nova križišča, da so preskakovala kolesa po tirnicah, kakor da bi jih vlekel stroj z lastno pametjo. Takrat sem menil, da ne bi mogel doživeti večje sreče kakor stati spredaj na stroju in voziti iz dežele v deželo, nenehno dan in noč, skozi vse skrivnosti, ki se ponoči odkrivajo. Z občudovanjem sem zijal na peronih v strojevodje, zdeli so se mi generali, ki se vračajo skozi vse prežeče nevarnosti kakor triumfatorji na postajo. Kako se je izživljala na teh pločevinastih tirnicah otroška krutost. Koliko človeških življenj je bilo uničenih, kadar so vlaki bobneli v prepade in so se rušile skale pod mostovi. Docela ti nagibi v človeku nikoli ne odmro.

Iz polsna sem se zdramil, ko se mi je zazdelo, da je vlak obstal na višini. Skozi okno je zavel gorski hlad. „Bad Gastein.“ Pod svetlimi zvezdami so se zdeli temni vrhovi primaknjeni. Na pobočjih so kopneli zadnji snegovi. Oko je slutilo nad božično razsvetljeno dolino senožeti

in samotne mecesne. Po sredi, nekje med belimi hoteli in vilami, so drvele razpenjene vode čez skale in jezove. Sklonil sem se skozi okno in poslušal razgovor pred vozom. Priletna gospa je pozdravljala starejši dami, ki sta pravkar prispeli iz Banata. Prijazne besede, vzkliki začudenja so izražali obojestransko zadovoljstvo. „Snega?“ — „Ooo, tam gori še ni skopnel.“ Žejno sta se ozirali v nagrmdeno skalovje. „Pri nas je vroče, da psom jeziki vise iz gobca.“ — „Ooo, ubogi ljudje.“ Približala se je gospejina hčerka in klecnila, kakor pozdravljajo dobro vzgojena dekleta. „Apropos, skoraj bi bila pozabila, soba v naši vili še ni prosta, preskrbeli sva za to noč drugo, zračno in udobno.“ „Moja mila, šarmantna, o tolikšna prijaznost!“ Kako sta gospe preživeli počitnice v gostoljubni vili, se ne ve. Morda se je slaba volja razpasla v razžaljenost, ki jima je izpridila hladni zrak, okus vode, osovražila tisti zaželeni sneg, in se naposled nihče ni poslovil od odhajajočih. Kos malega življenja v analih letovišča.

Elektrificirani stroj reže skozi bavarsko planoto. Žica prasketa, kolesa brne, zrak sviri. Onstran polj in prostranih pašnikov leskeče široko Chiemsko jezero, daleč na obzorju zastirajo jutranje meglice vrsto gora. Samotna pokrajina, kakor pesniška podoba. Morda se je sredi ozarjene zemlje ustavil poet

Škrjančki, polja, cvet,
to bil je vaš poet...

Ne, če mu je tako zapelo, je gledal v duhu drugo pokrajino. Tod je škrjanček die Lerche in nič drugače.

V Münchenu smo prišli med molčече popotnike. Pri oknu je sedel pastor, ki ni trenil z očesom od knjige. Točno opoldne je poiskal v torbici skromen prigrizek, ga mirno použil, si zapalil nato slabo cigaro ter se zopet zatopil v knjigo. Enako robo sta žulila še dva debelušna, dostojno oblečena gospoda, o katerih sem zaman premišljal, kakšen poklic bi jima prisodil. Do Frankfurta nista izpregovorila besede, čeprav so ju pogledi izdajali, da se poznata. Blizu Frankfurta sem šele dognal, da se vračata iz kopališča domov na Westfalsko, kjer sta uslužbena v rudniku. Postala sta zgovornejša, izpraševala o Bad Gasteinu, kamor kanita poslati žene z otroci. Lahna depresija se je približevala od zapada. Nebo so zagrinjale sive megle, enolična valovita pokrajina je izgubila barvo, njena širina je vplivala uspavajoče. V gostem zelenju so tonile redke vasi, med maloštevilnimi mesti so nekatera ohranila še obzidje, za katerim so se stiskale hiše, pokrite z umazano rdečo opeko. Nenavadno sloki zvoniki so štrleli iz zelenja. V vozu je življenje utihnilo. Soparica je lenila človeka. Zunaj na hodniku je slonelo pri odprtem oknu mlado

dekle. S svilenimi, plavimi lasmi se je igral veter. Že pri obedu sem občudoval radostni izraz njene glave. Rasni lepoti in zagorelemu licu se je prilegala preprosta obleka v modrini cvetočega lanu.

Ne vem, kako sva se zapletla v razgovor. O pokrajini. Dejala je, da bi jo moral videti spomladi, ko veter šušlja v mladem zelenju. Tak čemern dan ji jemlje življenje. Odtod je doma, zdaj študira v Münchenu, pa se vselej z veseljem vrača v rodno mesto. Že zdavnaj smo pozabili, kako je lepo, stopiti skozi mestna vrata v zelenje, v svobodo. Romantika? O, nič romantike. Pri Ochsenfurtu se je pogovor razvnel.

„Ali vidite mestna vrata in spredaj račke v potoku? Poznate Leonharda Franka? Ste čitali njegov Ochsenfurter Männerquartet? Moje rodno mesto.“

Pritrdil sem, da poznam roman. Da so tik pred mojim odhodom igrali njegovo „Ursache“.

„Drama mi ne ugaja. V Münchenu sem jo videla. Prisiljena stvar. Meni je najljubši Rilke. Kar hočete, bi vam recitirala.“

„Ampak Heine je še vedno brezdomec?“

„O, seveda, profesorji ga še niso pomilostili. V osmi so nas skoraj izključili, ker smo izdajali list ‚Das Wintermärchen‘. Moderna žena se mora boriti za zdrave ideje.“

„Zelo ste optimistični.“

„Nemški ženi je potrebna velika vera in veliko svobode. Kako sodite vi o ženskem gibanju?“

V zadregi nisem vedel, kako bi odgovoril. Sinje oči so me pozorno opazovale.

„Vi ste naš nasprotnik“, je očitala.

„Nikakor ne,“ sem zatrjeval, „če odštejem vso romantiko neutešene fantazije.“

Kadar je poslušala, je vselej lahko sklonila glavo.

„O, lepo, da se ne lažete. Zdajle bi se prav radi zlagali, če bi se mogli. Ne morete se zatajiti. Vam se torej zdi hotenje moderne žene, da bi se osvobodila, romantično?“

„To ne, ampak . . .“

„Nič ampak. Jutri na kongresu bom govorila nalašč o temi: romantika neutešene fantazije.“

„Potem me vsekakor štejte med nasprotnike.“

Hudomušno se mi je nasmehnila in se zagledala skozi okno. „Blizu Frankfurta smo. Poglejte, kakšno cvetje.“

Izpod čemernega neba je sicer rosilo, toda cvetoči, negovani vrtovi so oživljali dolino in izparevali vonjave v poletni večer. Zamaknila se

je v pestre preproge in pozabila, da sva se menila o resnih vprašanjih. „Sentimentalna postajam“, se je smejala. „Taki večeri so ustvarjeni za sladko melanholijo. Pred leti sem preživela spomlad v Frankfurtu. Lepo mesto. Človeku se zdi, da ga iz daljave božajo topli vetrovi.“

„Zdaj dvomim, da se me jutri spomnite.“

„Mogoče prav zato“, mi je smeje zaklicala, ko je že hitela v svojo kupe. V gneči na postaji je izginila, zaman sem se oziral po cvetoči modrini njene obleke. Danes že ne vem, ali je bila „die blaue Blume“ resnična prikazen, ali jo je ustvarila samoljubna domišljija.

Dobro dene človeku, kadar nima večnega cilja pred nosom. Nekaj ur pohajkovanja ni sicer nobena vsebina, o kateri bi lahko govoril, toda skromni drobcu ostanejo človeku v spominu. Strukture frankfurtskega mesta nisem videl, le zdi se mi, da sem taval po desnem bregu Maine. Žal mi je, da si nisem ogledal bojišča moderne nemške zgodovine, kjer so socialisti štirinajstega leta zažgali rdeče zastave in zapeli „Deutschland über alles...“ Hermann Wendel, član penatske družine, je odšel v Vogeze. Ali ni genljivo, če Slovencu nekdo v Frankfurtu priznava dušo?

Široka glavna ulica razodeva čistost in suhoparen red. Na vogalu in križiščih policaji, na vsakem drogu svarilni napisi, da je treba paziti na snago. Človeku je nerodno, kam bi dal šibico, s katero si je prižgal cigareto. Ustavljaš se pred izložbami, ki jih Nemci vabljivo in vestno urejajo. Z matematično natančnostjo izračunajo posameznim predmetom efektivnost. Primerjaš cene in opazuješ občutljivi motor socialnega življenja. Za hrbtno se nekdo oglasi. Invalid brez roke krši strogost cestnega reda. Žareče oči so zaslutile, da se tujec še ni vživel v valuto. Široka, odprta cesta postaja enolična. Sobota je, in že hite k večernim vlakom izletniki, ki vozijo za seboj sklopne čolne kakor samokolnice. Ne veselje, uporna volja preveva urejeno življenje.

V starem Frankfurtu so ulice tesne. Ob njih se stiskajo visoki domovi, kakor v tistih časih, ko je bilo še malo prostora za obzidje. Na vogalu, zgoraj v tesni izbi na pomolih, sedi nepremično starka ter upira pogled v nekdanje patricijske hiše, ki se na zunaj med sabo komaj ločijo. Nadstropja sličijo dolgim zaprtim hodnikom, ki so drug prek drugega pomaknjeni na cesto. Le visoka očelja pričajo še danes o gospodarjevi individualnosti. Goethejeva rojstna hiša je izpremenjena v muzej. Skrbna roka čuva spomine na svojega ljubljenca in je okrasila dvoriščna okna z bohotnim cvetjem. Vodnik čeblja osladno in se dela zaljubljenega. Z nekaterimi stih bi rad pričaral domačnost odmrlega življenja. Na stenah vise slike, ki sta jih zbirala oče in sin. Celo nekega

domačina smo odkrili med mojstri. Stele ga pozna. Na policah v lepi knjižnici stoje nemške, francoske in angleške knjige. Kdo ve, kako je bilo pohištvo v tistih dneh razvrščeno in kolikokrat so ga prerinili otroci. V zadnji sobi visi za vrati zemljevid Italije in cicerone pripoveduje, da je stari Goethe večkrat po obedu najbrže s palico v roki pripovedoval o lepotah dežele.

Ko smo ogledovali na stopnjišću čudovito omaro iz plemenite hrastovine, sem si cesarskega svetnika Johanna Kasperja Goetheja živo zamišljal. Dopoldne je pozvanjalo doli v Kaiserdomu, dostojanstveno je stopil iz izbe na prostorno leseno stopnjišče, na katero so se skozi široka okna vsipali solčni prameni in mu oblivali svilene nogavice. Predse je gledal in prisluškoval šuštenju v sobi, kjer so gospa Aja zaljšali hčerko. Zresnilo se mu je čelo in je potrkal s palico, okovano z zlatom. Mlada žena se je vsa zasopla stisnila v širokem svilenem krilu skozi vrata. Milo so ji lesketale oči v lepem jutru. Dobro je vedela, da pomenita dva koraka spredaj molčeč očitek, ker ni bilo nikjer videti živahnega Wolfganga. Spodaj v veži jo je malce zaskrbelo, ko se je zdrznil resni mož in se s prezirom ozrl na sina, ki se je po držaju privozil za njim. Rada bi se smejala, pa se je hitro ozrla v kuhinjo, da bi se ne izdala. Danes bi človek skoraj ne verjel, da so v tej kuhinji kuhali, pekli in cvrli za ljudi. Nad kamnitim starinskim ognjiščem zija širok kamin. Nizki oboki tlačijo prostor, ki je slabo razsvetljen. Po mizah in stenah so razobešene in razpostavljene težke železne pekače, lonci in ponve, kakor nalašč ustvarjene za magijo in čarovnijo. Človeku se zdi, da bodo vsak čas pridrčale skozi kamin coprnice ter pričele variti strupena zelišča.

Prav tako ne pozabim tistega pogleda na stari Frankfurt, ki sem ga doživel pri oknu v drugem nadstropju, kjer je na vzvišenem prostoru posedal Goethe in mu je pogled venomer uhajal med hiše. Mladenič je dobro poznal vse domove in življenje med stisnjenimi zidovi. Kakor v snu je hitel skozi ozke, medlo razsvetljene ulice s starši v francosko gledališče, odkoder se je vračal z razbeljenim čelom. Postajal je doli na trgu pred Römerjem in prisluškoval, kaj pripovedujejo vozniki, ki so prihajali iz Francije in Italije. Spominjal se je dni v zgodnji mladosti, ko so francoski kirasirji razjahali pred mestno hišo, se nastanili v mestu ter prepevali po krčmah vroče pesmi. Z očetom sta zahajala med modre patricije, ki so reševali življenjska vprašanja z wagnersko modrostjo. Njegova družba se je rajši zatekala k „Volu“, kjer jim je stregla zala deva, in so dolgo v noč debatirali o Rousseauju in Klopstocku, citirali Shakespearea in Hansa

Sachsa. Iz Leipziga se je vrnil s Kantovim stavkom, „dajte mi snovi, da vam iz nje zgradim svet“. Cele noči je blodil po mestu, med katedralo in mestnimi vrati, vihar se je razbesnel v njem, v duši mu je vstajala podoba novega sveta, „Fausta“. Nočni čuvaj ga ne bi opazil, ko se je stiskal k zidu pod pomoli in strmel tja gori v visoko čelno okno, za katerim je nekoč spoznal sladko in nesrečno Gretchen. Ko je bila noč najtišja, ga je zgrozilo, za hrbtom je stal izkušnjavec Mefisto. Tragedija večno koprnečega človeka je bila spočeta. Proti jutru je krenil omamljen od privida v katedralo, kjer je nekoč v mističnem mraku Gretchen molila za odrešenje. V njem pa je rastle podoba lastnega neba, ki je oba odrešilo. Pomirjen se je ozrl v gotsko okno, v katerem je še danes ohranjeno žlahtno rubinasto steklo, in je živo občutil, kako je mojster vzljubil snov ter jo prepojil z žametnim žarom. Zamolkli blesk teh rubinov je morda vzdramil kali globoke ljubezni za prosojno lepoto snovi, od katere se je poslovil šele na smrtni postelji.

Za hip sem se premaknil v preteklost. Če se oziram po teh hišah z visokimi zobatimi čeli in opaženimi stenami, po pomolih, se mi zdi, da gledam kulise, kakršne postavljajo na odru za „Fausta“. Zunanje lice ni več izraz sodobnega življenja, prebivalci so le najemniki v historičnem muzeju, da se ohrani podoba minulih dni. Ta čar preteklosti se družijo s prevaro o idiličnih starih časih, v katerih sta živela Hermann in Dorothea.

Ko zagrne noč visoke stene in ugasnejo luči v gorenjih nadstropjih, se kulise izpremene. Žolta odrska luč oblije slikovite ulice, po krčmah in barih poje gramofon, gori in doli begajo dekleta ter čakajo na obolos.

V bogatem seznamu so v rotovški kleti najznamenitejše vinske kapljice tiskane z zlatimi črkami. Tudi črnina je všečno vino in se pije kot olje. Utrujenim se je razvezal jezik in pričeli smo zopet o Goetheju. V rojstnem mestu smo še bolj občutili veličino duha, ki je nemškemu narodu ustvaril najlepšo umetnino. Faust je zrastel iz korenin nemške duševnosti v nadčasovni, mitični simbol. Hrepenečemu duhu se je razodela poslednja skrivnost

Alles Vergängliche
ist nur ein Gleichnis . . .

Strahotna idila pri sosedni mizi nas je zmotila. Že dalj časa sem opazoval pri okrogli mizi malega moža, kateremu bi jih prisodil petdeset. Noge mu niso dosegale tal. Sedel je ves čas nepremično in roke, ki so počivale na mizi, se niso dotaknile čaše. Gostje so prihajali, odhajali, zanj je svet odmril. Medtem se je jedilni s težkimi pladnji postavil predenj in pričel razmeščati posodo po mizi. Mož ni trenil z očmi. Natak

je najbrž poznal navade svojega gosta in se je odstranil molče, ko je še enkrat pregledal, če je vse pravilno urejeno. Tedaj se je mali mož zganil. Pod mizo so mu bingljale noge, na tenkem vratu nasajena glava se je vrtela kakor škorcu. Visoko je držal nož in vilice, ostro opazoval ogromno klado mesa in natančno preudarjal, kje naj zasadi. Kadar je ogledaval odrezani kos, je izbuljil oči, in žile na vratu so se mu močno napele. Komaj je založaj pogoltnil, je zopet zavrtel glavo in se z životom krčevito primaknil k mizi. Minila je dobra ura, da je pospravil meso, različne prikuhe, sir in močnate jedi. Nato je počasi izpil vino, si prižgal cigaro, molče odklonil drugo čašo ter se zopet zleknil v negibni položaj. In vendar se je zdelo, da je po vsej okrutni večerji še shujšal. Ali ni morda tako večerjal Moltke pred bitko pri Sedanu? Prijatelj Gruden je patetično in po bog zna kateri metodi zaključil, da nemški narod še ni zrel za svobodo. (Dalje prihodnjič.)

UGANKA

LOUIS ADAMIČ

V

(Konec.)

Niti mesec dni ni minilo, ko mi je nekega dne postrešček prinesel pismo na papirju los-angeleškega hotela:

„V svojih rokah imam pismo, ki ste ga pisali mojemu prijatelju, rajnkemu Chaunceyu Gordonu, iz katerega posnemam, da ste ga osebno poznali. Rad bi vas čimprej videl, da se pomenim z vami o njem. Stvar je čisto osebna. Če vam je mogoče, pridite, prosim, takoj v sobo št. 714 tega hotela, ali pa mi sporočite, kje bi vas mogel dobiti.

Z odličnim spoštovanjem E. B. R—.“

Pisec, ki sem se z njim sestal uro pozneje, je bil po vsej Ameriki znan zdravnik in psihiater, mož v najboljših letih in zelo privlačna osebnost. Vse popoldne in ves večer vsa prebila v razgovoru. Dr. R— mi je pokazal izrezke iz miamijskih časopisov s poročili o Gordonovi smrti. Umrl je pred nekaj več nego dvema tednoma. Pokazal mi je tudi nekaj pisem iz prejšnjih let, v katerih ga je Gordon nagovarjal „Moj dragi prijatelj.“

Nisem imel razloga, da mu ne bi bil povedal vsega, kar sem vedel o možu. Pozneje mi je doktor s svoje strani dal vpogled v Gordonovo prejšnje življenje in mi povedal svoje mnenje o njegovem tukajšnjem

Če proslavljamo Goetheja, prav za prav le sebi izprašujemo vest. Goethe je. To je dejstvo, ki ga hrup jubilejev ne bo prekričal. Ko bodo utihnili vsi glasovi teh dni, bomo v zavesti zmešnjave, nejevere in kaotičnosti našega sodobnega življenja zopet posegli po delu v znamenju vere in veselja, kot so ga poznali možje Goethejeve vrste, v zavesti, da je nujna ureditev tega sveta. Goethejev „Faust“ pa je že davno pred tem časom izpovedal:

„Aus dieser Erde quellen meine Freuden.“

DVAJSET DNI V EVROPI

J U Š K O Z A K

Kriemhilda in polip. Megle so se vzdignile, solnce je posijalo na renske gorice. Vlažni škriljevci so se kovinasto lesketali. V širokem jarku je valil Ren kalne vode proti severu, odkoder so veli v soparno ozračje sveži vetrovi in sušili poslednje megle. Na videz padajo bregovi tako simetrično, kakor bi jih zgradila človeška roka. Skozi sotesko so napeljane vse prometne žile. Po levem bregu drsi vlak proti severu, po desnem proti jugu. Ob progah teko ozke ceste, tlakovane s škrljem. Po sredi plovejo parniki, za vlačilci se skoraj potapljaajo čolni, težko naloženi s premogom. Med zelenjem stoje temne srednjeveške utrdbe. Marsikatero kronišče starinskih stolpov, kjer je nekoč postavil samotni stražar, prepleta zdaj gosti bršljan. Celo sredi struge, kjer valovi zaman izpodjedajo široko skalo, si je bil rokovnjaški vitez postavil trdnjavo, iz katere je prežal na plen, ki mu ga je prinašala voda. Zgodaj spomladi je sredi ceste obstal trubadur. Bila je tišina, da je lahko prisluškoval vetru v mladem zelenju in cvrenju valov. Čutil je utripanje srca, ko se je ozrl v visoko lino, ki jo je odpahnila plavooka, da bi iz temne kamenate videla bele oblake nad pevcem. Takrat je hodila kultura še peš po zemlji. Na obronkih se dvigujejo ponosni plemiški gradovi, spodaj ob vodi pa se družijo hišice v mala mesta, ki so do danes ohranila mestno obzidje in stražne stolpe. Soteska je vsa odeta v zelenje in radost. Po bregovih se solnči vinska trta, med sočnimi travami zore temne višnje, ob hišah bohoti škrlatno cvetje. Kakor starodavni kapelici stojita ob cesti Bacharach in St. Goar.

Med Mainzom in Kölnom, nekako v sredini, se z visokega parobka razgleduje Germanija proti Strassburgu in štiti z iztegnjeno roko renske bregove. Kip je patetičen in neokusen, izklesala ga je pruska roka ter ga simbolično postavila na skalo, odkoder lahko grozi Parizu in vsej

Franciji. Kruto resničen patos v moderni zgodovini. Rdeči kardinal je tik pred smrtjo s krvjo podpisal testament, da je Ren delil Galijo od Germanije. Ludovik XIV. je dobro razumel kardinalove besede in je vedel, da bo po razpadu katoliškega španskega imperija nastala viharna borba za dediščino. Ker ni fevdalno plemstvo doživljalo nujnosti mlade nacionalne države, je pričel samovlastno, v imenu Države ustvarjati Franciji zgodovino. Habsburžana je ostra politična poteza sicer zaskelela, toda nemška politika je bila zmes raznolikih koristi. Renske province, ki še danes ne čutijo s severom, so od nekdanj živele samostojno življenje. Na meji, kjer se stapljata dve kulturi in je francoska vplivnejša, so se razvijale individualistične težnje, katere je sever srdito opazoval celo po svetovni vojni. „Fest steht die Wacht am Rhein!“ Šele severni Nmec si je z vsem sentimentom osvojil romantično poezijo renskih bregov in stari niebelunški mitos je postal simbol novega nemškega nacionalizma. Trdijo, da je v dneh prebujenja Wagner na povratku iz pregnanstva ob Renu jokaje prisegal zvestobo Nemčiji. Toda Bismarck je romantični lok močno prenapel in je sredi Pariza oznanil svetu nemški imperializem. Na Siegfriedovi črti so Niebelungi izročili cesarski meč, toda mitos živi in Kriemhilda je maščevalna . . .

Polagoma so se megle razpršile, redki beli oblaki plovejo proti jugu. Visoko je mlečnato nebo nad nizkimi holmi. V vozu sveži dražljivi vonj kolonjske vode jutrnje razpoloženje. Ob oknih se gnetejo mladi ljudje, starejši žulijo slabe cigare. Bregovi se na obeh straneh ponižujejo, vlak križa cesto. Dolg sprevod prihaja nasproti. Pred zaporo se ustavi, rdeče zastave plapolajo v vetru. Socialistična organizacija je priredila nedeljski izlet. Veterani stranke nosijo nahrbtnike, ženske vodijo otroke. Molče upirajo oči v vlak, obrazi pričajo o urejenem življenju. Veselje nekdanje mlade revolucionarne organizacije je ugasnilo. Stare bojne svetinje čuvajo danes meščanstvu demokracijo. Štirinajstega leta so rdeči prapori obledeli, izdan je bil razred, ki je pričel izgubljati vero v raj na zemlji. Prevarane množice so se zgrnile pod novimi zastavami, in sinovi veteranov prelivajo v Porenju in nemških mestih kri za novo vero, za nov evangelij, kateremu je že Marxov prijatelj Heine zapel ob Renu predgovor:

Ein neues Lied, ein besseres Lied,
O Freunde, will ich euch dichten!
Wir wollen hier auf Erden schon
Das Himmelreich errichten.

Mladina v vlakcu se sklanja skozi okno. Zardeli in cvetoči obrazi so razgreti ter se izzivalno posmehujejo. Vlak brzi, zadaj se čuje koračnica,

nekdo pri oknu je zaklical: Hitler hoch! Trenutno sta se srečala dva svetova. Kam bi uvrstil zastavne, čvrste mladeniče? Obleka več ne razodeva poklica, telesa so napeta od zdravja. Tudi v porenskih provincah je diktator razpihal žerjavico. Obraz moža je znan. Bojna čelada je potisnjena globoko na oči, brke si je gizdalinsko pristrigel. Sirova volja se oslanja na vojaško pokorščino. In vendar je videti, da ga peče zavist, ker mu narava ni ustvarila cezarskega izraza. Kadar sname čelado in premišlja pred zrcalom govore, se mu oči morda trudno ustavijo na sebi, v srcu se oglašajo dvom pred lastno podobo, zdi se smešen in se zmede pred dejanjem. Šele pred množico, ki išče opore v ideoloških dogmah ter pričakuje dejanj, se zopet predrami domišljija, da veruje v svoje poslanstvo. Ni čuda, da pišejo in razglabljujejo o možu, zakaj okleva pred zadnjim korakom, čeprav so mu pokorne tako številne množice, kakor že dolgo niso bile samovlastni osebnosti. Evropa se vznemirja ob tej zagonetni igri.

V kotu pri oknu je postaren človek spustil časopis. Prerekanje mladih ljudi ga je zmotilo, da se je zagledal. Težko je opisati pogled, ki je vzbudil čuden, nedoločen vtis. Na tolstem licu ni zadrhtela niti mišica, oči so se kovinasto svetile. Širina zemlje se je zrcalila v njegovem jeklenem miru. Že prejšnji dan sem srečaval v vlaku, na ulici, v krčmi ta pogled, ki me je pričel vznemirjati, ker ga nikakor nisem mogel zajeti. Nenadno pa se mi je prikazala čudna podoba. Pod negibno gladino dozdevnega miru so v tem ljudstvu prikrite globine brezobzirne nacionalne volje, in v teh globinah preži nekje ogromen polip, ki steguje in krči svoje lovke.

S e r a f i t s k e o r g l e. Soteska se je odprla v zeleno ravan. Na obzorju tonejo nizki valovi zemlje, po sredi se vije bleščeči Ren. Mogočna žila Evrope utripa na odprti zemlji.

Nekatere zemlje imajo čudno usodo, da se ne morejo nikoli umiriti. Kakor mravlje so si evropski narodi že v prvih dneh odkrili naravna vrata, skozi katera se gnetejo od severa proti jugu, od vzhoda proti zahodu. Za te prehodne zemlje se pravdajo sosede, rasne kulture se prelivajo na njih, in sojeno jim je, da vzbujajo večno poželenje. Priroda pa je dolila grenki usodi ter jim ustvarila krasotno obličje. Ali niso podobne lepim ženam, ki se ne morejo prikriti, ki ljubijo in so nezveste, ker je najgloblja ljubezen le vase uprta? Lirika? Slovencu je težko brez lirike.

Morda pa večni nemir oživlja raso in krepi življenjsko silo? Nenehno valovanje pogloblja čustveno življenje, ki se prerado nagiba k mističnemu združevanju neba in zemlje.

Skorajda vsi evropski in celo azijski narodi so se že borili in umirali na renskih bregovih. Skozi sotesko so se valile hunske tolpe, brzele so rimske legije, v njej so ječali frankovski in germanski ranjenci k svojemu Bogu. Na dnu pod valovi počivajo Francozi, Nemci, Angleži, plavalasi Švedi, Rusi, oholi Španci, ob njih Zuavi in Indijci. Širne renske vode so postale grob ljudstev. Naših zemljanov ni med njimi. Toda v pestre romarske procesije so se uvrščali tudi Slovenci. Ne z mečem, z molkom in s culo je hodil slovenski romar med zelenimi goricami, pod mračnimi srednjeveškimi zidovi se je glasila ponižna pesem: „Marija, k tebi uboge reve“. Morda je vendarle kje ohranjeno kako pismo slovenskega romarja, ki z okorno besedo odkriva svoja občutja. Marsikdaj so opazovanja, ki jih ni okužila nobena vednost, zanimivejša od literarnih.

Visoko nad mestnimi hišami se v blestečem ozračju prikazujeta mogočna stolpa kölnske katedrale. Vlaku grmi čez mostove, preskakuje tirnice, zavija ob nadstropjih med počrnelimi, sajastimi stenami. Posteljnina se zrači na oknih, kuharice stoje pri štedilnikih, meščan si zapenja srajco pred ogledalom. Zvonovi bobne in vabijo k službi božji. Sredi mesta se ustavi upehani stroj.

Od vseh plati hite ljudje v katedralo. Na tesnem prostoru se mora človek venomer sklanjati nazaj, da se lahko ozira ob stebrovju navzgor. Umetna, kamnita zgradba se pne v višine, da je solnce ne more oblititi. Toda drzni zalet se je ponesrečil. Ogromni skladi, ki se šele v zvoniku sproščajo od zemeljske teže, pritiskajo človeka ob tla, da stopa v božji hram ponižan do prahu.

Pripadnost zapadnemu kulturnemu območju in sprejemljivost ljudstva sta ustvarili vse pogoje, da je v Porenju že v zgodnjem srednjem veku vzplamtel ogenj nemškega katolicizma. Teokratska gospodstva v fevdalni dobi potrjujejo, kako mogočno je zajela te dežele poetična ideja nebeškega kraljestva na zemlji. Cerkveni knezi so v Wormsu, Bonnu, Mainzu, Trierju, Aachnu in Kölnu v škrlatu in oblakih kadila blagoslavljali križarje, ki so z mečem poveličevali Inocencovo idejo o božjem namestniku in fevdalnem gospodu vseh vladarjev. Sijaj posameznih mest je s časom obledel, visoko nad ljudskimi domovi pa se dvigujejo romanske in gotske katedrale, davne priče globokemu doživljanju novega svetovnega nazora. Porenje je do današnjih dni očuvalo versko obličje.

Obiski nemških cerkva so v nedeljo zjutraj težavni. Italijanskega vernika ne moti ogledovanje. Pred svojim oltarjem se zataplja v molitev in se ne meni za tujca. Nemška soseska pa je stroga, kadar je zbrana k pobožnosti. Za vrati stoji čuvaj. Oblečen je v rdečo haljo, v rokah

drži mogočno palico in pazi venomer, da bi radovednež ne motil vernikov.

V cerkvenih vežah so obešeni sporedi svečanosti, oglasi organizacij, nabožnih glasbenih in gledaliških predstav. Čuti se, da je organizacija močna in delavna. Zunaj v predmestju preseneča število mladeničev, prihajajočih iz okolice. Obrazi so resni in zdravi, hranijo se dobro, slabotnih skoraj ni med njimi. Poslušal sem sklepno pesem. Glasovi so bili hrapavi in slabo ubrani, melodija je izražala voljo, ne čuvstva. Pojejo bojovníki nove akcije. Žarišče je stari Köln.

Kako drugače je pela soseska pred leti v Tolminu. Zbrala se je v svetišču, kakor so se družili prvi kristjani v katakombah. Človeška srca so zamaknjena slavila Odrešenika, mogočna pesem je prosila blagoslova in stanovitosti pred preganjalci. Poslušal sem to pesem v tistih dneh, ko je cerkveni poglavar sprejel svojo državo iz rok posvetnega vladarja.

Cerkev je pričela po svetovni vojni zopet združevati in vabiti. V sv. Apostolih so poslikana okna v kubističnem stilu. Skrajni kubistični levičar je prepredel stene in oboke pri sv. Petru s simboličnimi liki ter jih opremil z napisi, ki razlagajo težko umevno simboliko. Očem je kompozicija v nežno zeleni in rjavi barvi prijetna, toda nihče bi ne mogel brez dekorativnih napisov uganiti, kaj je hotel slikar upodobiti. Morda je poskušal posnemati starokrščansko ornamentiko, toda mrtvi liki izpričujejo pač le neuspeli poskus intelektualističnega hotenja. V St. Mechternu se vsled strogega nadzorstva nisem mogel preriniti med množico. Že prvi pogled na živo poslikane stene me je preveril, da je barvite svetopisemske prikaze ustvarjala navdahnjena fantazija. Simbolični prividi v drznih kompozicijah Stvarjenja izražajo nebrzdan polet elementarne sile. V živih in težkih barvah plamti slikarjevo občutje, ki raste iz dekorativnega v umetniško doživljanje. Tone Kralj je bolj liričen, toda njegovih slik po tihih cerkvicah v Primorju sem se na kölnskih ulicah z veseljem spominjal.

Solnčni mir je prevejal ulice, po katerih smo se vračali h katedrali. Janez Maria Farina me zaradi nedeljskega počitka ni mogel tolikanj vznemirjati z reklamo svoje dišeče vode, kakor nekoč Dostojevskega, da je vznejevoljen pobegnil iz mesta. Ljudje so živahni in vedri, vzdušje zapadnih mest je tod oblikovalo življenje.

Opoldansko solnce je pripekalo na izpraznjenem trgu pred vzornim velikanom nemške gotike. Dostojevskij je že v mladosti sanjal o katedrali. Ko se je na potovanju v London ustavil v Kölnu, ga je njena načičkanost razočarala. Zaničljivo jo primerja z galanterijsko robo, kakršno kupujejo za obtežilnike na pisalnik. Kdo vedi, kaj ga je pre-

motilo, da se na povratku patetično, „na kolenih“ opravičuje, ker se že prvič ni priklonil pred umetnino do tal. In vendar je medtem že gledal francoske katedrale. Kölnska je bila dozidana šele v devetnajstem stoletju, ne več po prvotnih načrtih. Danes je prostor naokoli tako utesnjen, da oko ne more objeti višine. Suhoparni akademski duh je poskušal ustvariti analizo gotske vertikale. Nemški umetnostni zgodovinarji hvalijo na njej, da se v pretehtani in strogi stilni skladnosti ne javljajo niti sence kakih slučajnostnih domislekov. Besede, ki ne povedo ničesar. Preobložena zunanost pogreša tajne harmonije, ki bi človeka prevzela. V zračni notranjosti se duh ne more zbrati, fantazija ne zaživi v čaru svete tišine. Žarka svetloba lije v nemelodični prostor, kjer ni kotička, kamor bi se duša zatekla pred vnanjim šumom ter se zamaknila v molitvi. Tako daleč je do neba in do oltarja, da bi človek lahko zašel v marmornatem gozdu in izgrešil pot do Boga. Ko sem jo zapuščal z neutešenimi čuvstvi, sem se ozrl izpred oltarja, od desne strani na slopovje. Gole stene so izginile za belim stebrovjem, ki se je strnilo v podobo mogočnih serafitskih orgel. Zdelo se mi je, da vsak hip zadoni slavilna pesem. Toda te orgle so le še abstrakcija tiste arhitekture, ki je v najdrznejšem zanosu poveščala idejo Njegove vse-mogočnosti.

Na stopnicah, kjer je nekoč počival slovenski romar, utrujen in prevzet, so se mi rodile čudne misli. Moderne podobe v St. Mechtenu in v sv. Apostolih me tako kakor vznesena idejnost pozne gotike niso mogle uveriti, da bi morali biti mojstri verni katoliki. Prepričan pa sem, da so bili graditelji prvih romanskih in gotskih katedral, ki so se pričele dvigati v dobi kolektivnega svetovnega nazora, bogaboječi verniki. Očitni znaki pa pričajo, da poskuša v današnjih dneh, ko zmaguje novi kolektivistični nazor, moderna katoliška akcija združiti duhove v novem katoliškem univerzalizmu, v občestvu vseh, ki v idealističnem hrepenenju streme k lepoti in resnici.

(Dalje prihodnjič.)

ŽIVLJENJE V ZATONU

M I Š K O K R A N J E C

Po vsej ravnini držita dve prostrani cesti in se naposled združita v eno, kjer se svet stisne. Ravni, prašni med zelenimi polji. Brzozjavni drogovi gredo zvesto z njima, kantoni s številkami, drevje na obeh straneh, sključene loške hruške in jabolane, ki rode trpek sad; murve in črešnje, ki se zanje brigajo edino otroci in škorci. Na obe strani pa so polja,

s pasadensko damo. Lenard se je sicer jezil, a se je silil, da dobrodušno prenaša njihove šale. Hodil je okrog v nekakšni zavestni otopelosti. Lepega dne se je spotaknil na ozki brvi, padel, zadel na hlod med ladjo in dokom, udaril z glavo ob kol in se prevrnil v vodo. Potegnili so ga ven z zlomljeno nogo, dvema zlomljenima rebrima in z rano na glavi.

(Konec prih.)

DVAJSET DNI V EVROPI

J U Š K O Z A K

II

Bela zemlja. V Holandiji se Evropa nagiba v morje. Prebivalci so se le s skrajnim naporom obdržali na robu in še jim nenehno pretila nevarnost, da zdrsnejo s ploskve. Nemirno Severno morje je predrlo sipine in se razlilo preko peščin. Daleč naokoli je morska voda kalna od peska, ki ga odnaša s sipin, polahko se umikajočih v notranjost. V temnih nočeh, kadar viharji gonijo in bičajo vode v boj proti poslednjim ostankom suhe zemlje, poje holandski ribič v samotni koči pri svojih mrežah, kakor bi se zdaj prijazno, zdaj boječe pogovarjal s svojim starim prijateljem in sovražnikom. Navadil se je stati do gležnjev v vodi, nikjer na svoji zemlji ne čuti trdnih tal pod nogami; že od pamti-veka ve, da bi ga morje lahko vsak čas zalilo. Odkar se je zavedel, da je v nevarnosti ped domačije, kjer se odpočiva po blodnjah na morju in mu raste družina, se je uprl z nadčloveško silo ter se pričel braniti. Zaustavil je umikajoče se sipine, obkrožil zemljo, ki je že tonila v slani vodi z nasipi, močnejšimi od nakan morja. Ljubezen do domačije je rastla z družino in v starem uporniku se je porodila drzna misel, da bi se maščeval za ugrabljeno prst. Pričel je ustvarjati zemljo kakor v dneh stvarjenja ter je ohranil veselo srce.

Holandska zemlja je verna podoba nacionalnega gospodarstva, v katerem se zrcali značaj domačinov. Toda od človeka in narave je kakor vse druge zemlje prejela skrivnosti, ki so se vpile v duševno življenje rodov. Sklizka so pota, po katerih skuša človek doumeti te skrivnosti. Slike so varljive, občutje osebno.

Vzhodna dežela je trpka in samotna. Nizke hiše se skrivajo med temnimi borovci in belimi brezami. Le domačin pozna vse steze med rdečim resjem, bohotno razraslem na žoltem pesku, ki sili povsod na dan, kjer so korenine razrile tla. Kjerkoli pa se zemlja za nekaj pedi

ponižuje, se širijo močvirna tla¹. Med zamolklo zelenimi travami polegajo črnobeke krave, ki so doma po vsej severni nižini. Človeka ni videti, le zdaj in zdaj se zravna krava, dvigne glavo in se zazre v zahajajoče solnce. Krvavordeča obla zahaja dolgo na obzorju, širi se, tik nad zemljo se vrtili, počasi tone v morju. Ognjeno solnce jemlje vid, oči se povešajo pred plamtečim nebom. Dobro uro se voziš in solnce ni zašlo, še vedno sikajo škrlatni plameni v nebo. Medtem se je podoba zemlje izpremenila. Vlak drvi po nasipu, spodaj ob progi se širi barje², ki je križem in počez prerezano z globokimi jarki. V temnozeleni vodi se zrcali izpreminjasto nebo in še dih ne vznemirja gladine. Ob jarkih stoje lične široke hiše; nizke slamnate strehe se prevešajo čez živo po-barvane stene. Onstran jarka mulijo travo črne liske, ki bi nikjer ne mogle čez vodo, če bi ne bilo visokega lesenega mostička pred hišo, na katerem sloni mlado dekle v širokem krilu, z belo holandsko avbico na glavi. Morda poje veselo pesem, ko se ozira gori po jarku, po katerem polzi polahko širok čoln. V tihi vodi se zrcali gorenja podoba. Drevesa rasto v dve smeri, okna na hišici blešče tudi v vodi od zarij, dekle pa se ozira z mosta navzgor. Mož, ki je prišel zajemat vodo, se je zazrl vase. Gospodar bi lahko govedo, postavajoče ob jarku, dvakrat naštel. Svet živi v dvojni podobi.

Težko klatežu, ki v temni noči zablodi v maršah. Tava, pogreza se, ilovnata zemlja ga teži, utrujene noge iščejo zaman peščene trdine. Nekje zaživi lučka, onemoglemu začne utripati srce, toda blodna večča je že izginila. Morda je zvezda odblesnila v temni vodi? Groza stiska človeka, ki ve, da ga zemlja drži v kleščah. Prek neba je hušknil daljni odsev, tedaj se tavajoči upre. Gazi čez njive, izpotika se med globokimi razori, noge mandrajo posevek, v curkih mu lije pot s čela. Nenadno se mu zazdi, da se zemlja vzpenja. Plazi se po bregu, na rokah mu lepi mastna prst, ko se požene na vrh. Opoteče se od obupa. Pred njim se zrcalijo zvezde v tihi in pogubni vodi, iz katere zeva brezdanja tema. Če bi ne bil zagledal zvezd pod seboj, bi stopil na oljnato gladino. Toda upanje je veliko. Ob jarku išče naprej, da bi čez most dosegel varno stezo. Prevara mu je vzela poslednjo nado. Zdaj stoji na robu, kjer se jarek križa z jarkom. Na levi, na desni zvezde v vodi, zadaj mehka ilovnata zemlja. Izčrpan omahne na tla, oči se mu zapro, do zore se otepa pošastnih prikazni v snu. Bleščeča luč ga predrami. Presenečen se ozira z nasipa. Zabredel je bil v polderski, v zajezeni svet. Svetloba je

¹ Hooge veenen.

² Laage veenen.

dvojna, z neba lije, na vodah žari, vsi atomi v ozračju leskečejo. Do obzorja polzi pogled čez cvetoče njive, zelene pašnike, med katerimi je razpeta geometrična mreža jarkov. Nasipi čuvajo črno mastno zemljo, da bi je ne preplavila voda. V dalji vabi popotnika prijazna hišica pod nizko slamnato streho. Skozi drevje se prikazujejo stene iz žolte ali rdeče opeke. Od vseh plati prihajajo moški, ženske in se izgublajo med skrbno obdelanimi njivami, ki so lepše od cvetočih vrtov. Razori so grede, nikjer ni jalove pedi, zemlje, ki ne bi rodila. Na obzorju se zgoščajo lahne megle, dimi nad obrisom mesta. Od zapada plovejo nizki oblaki, toda pogled na morje iz teh nižin zapirajo peščene sipine. Kakor se je zdela popotniku ponoči zemlja strašna in nevarna, tako se je v jutru razlila čudežna krasota nad njo. Med žlahtnimi tulipami in hijacintami, z roso posutimi, je speljana steza do mostička in odtod čez vonjive poljane do skrite vasi, kamor je krenil človek, zravnal v dve smeri, na zemlji in v vodi.

Na peščenih obronkih, sredi med pašniki, med cvetočimi polji stoje leseni mlini in nastavljajo vetrovom široke prekrižane lopate. Lahko bi ponavljal različne prisposodbe, kako so velike ptice priplule čez ocean in posedle z razpetimi kreljuti po holandski zemlji, pa so že zdavnaj obrabljene. Lopatasti križi na lesenih stolpih oživljajo podobo holandske zemlje in bi jih tako težko pogrešal kakor naša znamenja med žitnimi polji, ob gozdnih kolovozih. Holandski kmet jim veruje; pomagali so mu ustvarjati rodovitno zemljo, bili so neme priče njegovemu žilavemu upornemu trudu, ko se je boril z morjem in naraščajočimi vodami. Kjer je nekoč morje zalivalo zemljo in so ležala jezera zadaj za sipinami, se danes varno izprehaja po vlažni zemlji in ljubeznivo ogleduje lesenega tovariša. Kadar groze zopet temne vode in bi ne mogel vso noč od skrbi za zemeljsko bivališče zatisniti oči, tedaj sprosti zvestemu stražarju lopate, da klopočejo od zore do zore, sesalke črpajo vodo in zemlja se suši. Morski vetrovi vejejo nenehno nad holandsko zemljo, prekrižane lopate razglašajo pesem veselja in zvestobe, ki je Holandcu sveta na suhem in na morju.

Na gibljivi zemlji stoje stara mesta, v katerih zelena voda oblizuje zidove hiš, ki jih je čas patiniral. Po dolgotrajnem boju je premagal Holanec zavratne vode. Ko je rešil zemljo pred napadi morja in jo izpremenil v plodne vrtove, se je zavedel nove nevarnosti, ki mu je pretela za hrbtom. Pod sipinami leže rodovitne marše, katerih površina je nižja od morske gladine. Spoznal je, da se Renovi rokavi kakor ostale vode ne bodo mogle več odtekat, da bodo preplavile ustvarjeno domačijo. Morje bi navalilo po rečnih strugah in pogoltnilo rodovitno prst.

Tedaj je Holandec z natančnimi računi upokojil reke in jih po dvignjenih strugah združil z morjem. Voda mu ponekod v kanalih teče nad glavo in se mirno izliva v ocean. Reke se ne odtekajo več samovoljno, v odmerjenih množinah struje po obzidanih kanalih, s katerimi je prepredel vso deželo in si ustvaril lahko pot iz severa na jug. Kombinacije geometričnih mrež so nevidne, toda skozi mesta so speljane vode, ki komaj zaznavno odtekajo ter se križajo pod vzbočenimi mostovi. V Amersfoortu prihajajo v mesto pod nizkim obokom v starinskem gotškem obzidju med stražnimi stolpi. Tropi belih rac se zanašajo na gladini, v kateri se lomi mestno obzidje, pod noč pa se vračajo skozi vodna vrata v mesto. Kadar je nad deželo razpeto sinje nebo, sveti meščanu dvojna luč. V mirni gladini odseva jasnina in se spaja z nebesno svetlobo. Ljudje, ki se ustavljajo na mostičkih in se izprehajajo po nabrežju, žive v dvojni podobi med visokimi hišami, potopljenimi v vodi. V Benetkah pljuska morje ob hiše in obalo, umazana voda narašča in upada po tihih kanalih, v solnčnem dnevu leskečejo svetle lise na vznemirjeni gladini, celo v pokojnih nočeh se drami voda, na kateri trepetava odsvit luči. Življenje je igrivo kakor valovi morja. V Delftu vlada tišina. Mornarji postavljajo pod visokimi zelenimi iepi¹ na nabrežju. Spodaj v kanalu se zrcalijo najtanjšje vejice v molčeči vodi. Proti večeru se razleze po ulicah ob kanalih mrak, jasno so zarisane silhuete dreves in ljudi na stekleni gladini, kjer se počasi mrači nebesna sinjina. Zrak je vlažen in vonjiv, povsod slutiš neznano globino vode, vode, ki se skrivnostno zajeda v mesto. V Amsterdamu veje dih morja skozi mesto. Široki čolni so pripeti ob kejih, lahke ladje počivajo pod iepi. Kanali so širši, voda je temnejša kot v mestih na maršah, toda življenje in podoba mesta se še vedno zrcalita spodaj v kanalih. Zeleni iepi sprostirajo veje nad vodo, ki jo je pozlatilo solnce. V baržunasti senci se okreta labod v dveh podobah. V jasnem večeru plamte robniki visokih hiš in leskečejo v vodi. vzdolž po kanalu se je raztegnila slika visoke baročne cerkve, na kateri počasi ugaša ognjeni križ. Pod zlatimi koprenami pojema luč, temni se pod gabri, v sleherni minuti se izpreminjajo podobe, kakor da bi čas sproti ustvarjal slike življenja, ki jih človek ne more ohraniti v spominu in se ne vračajo. Barve njegove palete so vizionarne.

Harlemsko morje je zasuto in zajezeno, na polderskem svetu cveto hijacinte in tulipe v milijonih. Rodovitna zemlja je razdeljena, da je komaj še prostora za ceste med vrtovi in vodami. Za prihajajoče rodove so pričeli ustvarjati novo zemljo. Računali so inženirji, stavbeniki,

¹ drevesa, ki so podobna našim gabrom.

gospodarji, kapitani in številke so se kopičile. Kamen, pesek, cley¹, vode, ljudje, ladje in stroji so zaživali v številkah in počasi se je izmotala iz tega labirinta kvadratična ploskev bodoče zemlje. Holanec je vedel, da so računi pravilni. Drugega upora ne pozna. Moderna legenda je pričela nastajati.

V solnčnem jutru smo se odpeljali PENovci iz Amsterdama. Na njivah so kosili poslednje hijacinte. Vlak je hitel proti severu skozi samotne vasi. Nikjer ni bilo videti drevesa, ki bi senčilo nizke hiše iz temnordeče opeke, opažene z belim lesom. Po vrtovih zori v vročih gredah grozdje na pritlikavi trti. V dalji se prikazujejo Zaandamske tovarne. Od morja se dvigujejo temni oblaki in se tope v jutrnjem siju, črne liske mulijo sočne trave na močvirnih pašnikih, iz katerih puhte svetle meglice. V Enkhuizenu je le nekaj korakov s postaje do ladje. Nad mestom je vladala severna tišina. Zdelo se mi je, da se belo opažena okna pod strmimi strehami ozirajo v preprosto pristanišče, kjer so brneli stroji v ladijskem trupu. Enkhuizen nastaja. Kmalu je utonil na obzorju visoki cerkveni zvonik, le bel galeb je krožil nad ladjo, ki je hitela proti severu, kjer ustvarja človek novo zemljo. Zuiderzée je plitvo in vode so kalne. Na dnu se nabira mehka ilovica. V dalji so se prikazovale bele jadrnice. Reklamni Holandci v širokih hlačah, s šarastimi pahavkami krog vratu so igrali jazz. Žena mladega taljanskega poeta se je zleknila po klopi, sklenila bele roke pod črnimi kodri, zaprla oči in se predala solnčnemu ugodju. Severna luč je lesketala na valovih. Na rešilnem čolnu je prepeval angleški poet. Rdeče, koščeno lice je žarelo in se prešerno smejalo, bakreni lasje so mu v vetru vihrali. Visoko je dvigal čašo sherryja, ko je pel pesem o smrti. Vmes pa jazz in ples. Stele je kramljal s Theodorjem Däublerjem, ki se je odkril s pogansko pobožnostjo. Na boecklinski glavi se je mršila siva brada, posamezni šopi redkih las so mu štrleli nad čelom kakor rogovi. Oči pa so sijale dobrosrčno in vneto zatrjevale, da poznajo vse krivice, zaradi katerih so na Bazovici streljali v človeška srca skozi hrbet. Zuiderski veter je odnašal njegove besede proti jugu: „Pred mesecem sem trdil nemškemu pisateljem v Berlinu, da ima kulturni svet gluha ušesa za brezprimerni napor in junaštvo, s katerim branijo Slovenci na kraških tleh svoje pravice. Očital sem jim, da se za slehernega korziškega bandita zanimajo bolj kakor za te molčeče kmetiške heroje, ki imajo edini pravice na dediščino, kjer je nekoč rimski orel krotil zemljo. Preporojenim v duhu bele antike ne more nihče odrekati visoke civilizacije in avtonomne kulture.

¹ morska ilovica.

Fašizem postaja smešen, če si domišlja, da bi takemu narodu lahko s peto zlomil tilnik. Pisatelji vseh narodov bi se morali strniti v protestu zoper nasilje nad vami. Verujte, da ne bodo mogli, ne bodo smeli več molčati, čeprav jih danes še vedno motijo oziri na levo in desno...“ S prijaznim nasmeškom se je približal Schalom Asch. Pod žarečimi očmi so se mu z leti nabrale blazinice, v katerih mu tone topli pogled. Napete ustnice so vlažne in se suvereno smehljaajo. „O Slovencih pripovedujem,“ se je okrenil Däubler, „živel sem med njimi.“ „Slovenci? Slovani, Rusi,“ se smehlja Asch, „jaz ljubim Slovane. Veličastni narodi. Govorite ruski?“ Roka, v kateri drži čašo malage, mu vidno drhti. „O, verujte, čas prihaja, ko ne bo nikakih krivic več zaradi nacijonalizma. Palestina bo v Holandiji, Varšava v Madridu, Moskva bo tam, kjer je danes Pariz, in vsi narodi bodo eno. Tudi Slovenci. Mi smo pionirji novega apokaliptičnega sveta. Da zdravstvujet...“ Dvignil je čašo in se verno smehljajal, ko smo trčili. Celo Däubler se je moral smejati. „E, Duh prenavlja svet, nobenih spon ne pozna“, je zatrjeval Asch ter se dvignil. „Poiščite me, s Slovenci bi se še rad razgovarjal, Slovani čuvajo bodočnost sveta.“ Rahlo upognjen je odšel k jazzu, kjer se je pomešal med angleško družbo. Nemci so se gnetli pred kajuto, na kateri je bil razpet zemljevid z načrti osuševalnih del v Zuiderzéeju. Inženirji so tolmačili storjeno in nameravano delo. „Danes se že kesamo, da smo se lotili tega gigantskega dela, ogromne vsote požira in malo vemo, kako jih pokrijemo. Nasip, ki zapira Zuiderzée, je že dodelan. Na zapadu je pridobljena nova zemlja, toda tretjine še nismo dosegli. Izvoz pada od leta do leta, zaman se borita trgovina in industrija za ravnovesje.“ Oddaljil sem se na zadnji del krova. Gospa Zw., znana holandska pisateljica, me je ustavila: „Vsak hip se prikaže nova zemlja. Čudovito vreme imamo. Ti kongresi so dragi, toda mi Holandci računamo. Pomislite, da je okoli tri sto tujih pisateljev na ladji. Če bi vsak deseti nekaj napisal o naši zemlji, si boljše reklame ne morete misliti.“ Oprostil sem se in se v samotnem delu krova zatopil v holandsko nebo, ki mi je vzbudilo svojstvene vtise.

Nebesni svod se približuje zemlji in morju. Čudna srebrna luč sije skozi ozračje, ki ni nevidno, ampak snovno. Najsi je nebo še tako jasno, vedno je videti lahko kopreno, skozi katero se vsipa dnevna luč, se srebri, da leskečejo atomi. Kadar se dvigujejo od morja oblaki, plovejo nizko nad glavo in vlažna snov je otipljiva med njimi in zemljo. V fantastičnih prividih se preliva luč med oblaki, ko se trgajo in grmadijo. Svetlobna snov ovija človeka, drhti nad polji in pašniki, pronika v

skrite koticke domov in sleherni utrip atomov se odraža na vodi. Njen dnevni sij je srebrn.

Na zapadu se je prikazala zemlja. Ladja je plula počasneje, zgrnili smo se na palubi. Iz morja se je dvigal kamniti nasip, za katerim se je razprostirala nova zemlja, gladka kot miza, tja do obzorja. Malo je bilo videti, vendar me je pogled pretresel. Ne daleč od ladje smo zagledali stroje, ki črpajo nenehno cley iz dna, odkoder ga prevažajo na novo zemljo. Na površini, ki je rožnato bela, kakršna je barva človeških ribic, ni bilo žive duše. Nobena bilka še ni pognala, ni je vejice, kamor bi se ptica spustila. Beli galebi krilijo nad deviško grudo. Le na robu ob nasipu je stala samotna hišica iz temnordeče opeke, pripravljena za prvega človeka, ki bo pršil semena v ilovico, po stoletjih dvignjeno iz morskega dna. Pod solničnimi žarki se družijo molekuli, snovi se spajajo in zgoščajo, toplota oživlja skrivnostno moč prsti. Daleč na severu so sezidali nizko cerkvico, ki je skoraj do tal pokrita s strmo streho, iz katere se dviga zvonikova piramida. Danes pihajo še vetrovi skozi notranjost, kjer bo kmalu združena soseska pokleknila pred oltarjem in prosila blagoslova dobrih setev, ki padejo na široke bele poljane. Diamantne rose bodo lesketale nekoč na cvetovih, ki poženo iz prasnovi; v prekvašeni zemlji dozore človeku bogati sadeži. Nova zemlja se ne bo ločila od stare, s katero jo že vežejo globoki jarki. Človeško oko bo občudovalo krasotne podobe večne energije, ki se skozi sokove prasnovi utelesi v harmonijah barve in rasti. Ob nasipu, zapirajočem Zuiderzée med otokom Wieringenom in vzhodno Frieslandijo, se je ladja okrenila. Daleč onstran nasipa so plule bele jadrnice proti frieslandskim otokom. Nova zemlja je izginjala na obzorju. V meni pa je živela veličastna podoba bele zemlje, ob kateri sem zaslutil, da prihaja čas, ko se bodoči rodovi, utrujeni od stroja, izčrpani v rovih, povrnejo h grudi in se z vročo ljubeznijo oklenejo rastočega bilja. Ko se porušijo visoke ograde med narodi, tedaj se nanovo razodene, da je življenje svetejše od bogastva in da je prst ustvarjena iz prasnovi za rejo človeške družine.

Ladja se je vračala proti Amsterdamu. Na morju so se pričele prikazovati jadrnice s tradicionalnimi črnimi jadri. V kajutah se je kuhala večerja, otroci so se plazili po krovu, kjer je ženska sušila perilo. Večerni veter je gnal mračne ptice proti severu. Sedeli smo pred obličjem zahajajočega solnca. Stele se je zadovoljno muzal, da je obogatil svojo popotno torbo, ki je menda med Slovenci nihče nima večje. Gruden pa je molčec in prikriva svoja notranja začudenja.

Srebrna luč se je prelila v zlato. Pašniki krog Amsterdama so požolteli, zableščali so križi na cerkvah in visoki jambori v pristanišču so

se topili v svetlobi. Obstali smo pred zatvornico, kjer se je predmestna mladina ob deveti uri zvečer kopala pod ozarjenim nebom. Mirno je pristala ladja ob bregu, odkoder so vodile zlate steze tja do zahajajočega solnca.

Tedaj je pristopila Mirjam in želela, da jo spremim.

(Dalje prihodnjič.)

ŠTEFAN ZWEIG

F E R E N Č A K M I R K O

I

Ni dolgo, kar je obhajal v tistem baročnem mestecu Salzburgu sredi mogočnih planin svojo petdesetletnico mož, ki je med vsemi, ki danes ustvarjajo na literarnem polju, eden najpopularnejših in najintenzivnejših. (Ne samo v svoji nadarjenosti in bistrovidnosti, temveč tudi v hotenju in vitalnosti.) V Štefanu Zweigu je tiha, toda neprestano obnavljajoča in oplajajoča energija, ki danes ustvarja in gradi na stavbi evropskega duhovnega občestva. Tipično zanj kakor za vso avstrijsko pesniško generacijo osemdesetih let je vehementen tempo in v vsa področja segajoča aktivnost.

S časopisnimi članki posega v sedanjost, gradi ciklus esejev, ustanovil je Bibliotheco mundi in jo sam izdaja, preplavlja veliko založbo z idejami, potuje, predava in je z vso duhovno Evropo v stalni in produktivni zvezi. Zbira dragocene avtobiografije in jih gradi v kompozicijo, odkriva nove pesnike ter zalaga njih dela, poleg vsega tega pa ustvarja zbirke novel, pripovednih spisov, dram, legend in lirskih pesnitev.

Pri opazovanju tega ustvarjajočega življenjskega tempa nam zastaja dih. Toda Zweigu samemu nikdar. Njegova preudarna ekonomija pri razdelitvi dela in občudovanja vredna sposobnost koncentracije in izrabe časa vodijo njegov resnično ustvarjajoči duh do realnega dela.

Štefan Zweig se je rodil 28. novembra 1881. na Dunaju. Njegov študij so bila potovanja. Prištevajo ga v krog pisateljev, kakor so Bahr, Schnitzler, Hofmannsthal, Beer-Hofmann, Altenberg in Rilke, kar pa ni povsem umestno. Zweig se giblje v povsem drugem območju, čeprav morda ni izostal vpliv teh mož. Kajti vse njegovo bitje se razširja v daljo, v široki svet, v novo domovino poleg svoje dunajske. Ako govorimo pri Bahru o dobrem Evropecu, je Štefan Zweig svetovljan v najširšem pomenu besede, napolnjen z najglobljim gonom hrepenenja po